

Тетяна ЗАСЄКІНА, заступник
директора Інституту педагогіки НАПН
України, м. Київ

Ірина ТРУСКАВЕЦЬКА, докторантка,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри природничих дисциплін і
методики навчання Університету
Григорія Сковороди в Переяславі, м.
Переяслав

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ІЗ ПРИРОДНИЧИХ ПРЕДМЕТІВ ДЛЯ 5-9 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реформою загальної середньої освіти передбачено розроблення модельних навчальних програм для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Сутність модельних навчальних програм та вихідні умови їх розроблення закладені у законодавчих документах. Зокрема, у Законі України «Про повну загальну середню освіту» вказано: модельна навчальна програма – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством [1]. Авторами модельних навчальних програм можуть бути суб'єкти освітньої діяльності – наукові установи, фізичні та юридичні особи. У методичних рекомендаціях потенційним авторам/укладачам модельних навчальних програм для базової середньої освіти визначено структуру й вимоги до складників модельної навчальної програми. На особливу увагу заслуговує опис очікуваних результатів. Основою для нього слугують орієнтири для оцінювання вказані у державному стандарті базової середньої освіти. За потреби формулювання очікуваних результатів навчання у модельних навчальних програмах може бути конкретизовано чи уточнено з урахуванням пропонованого змісту навчального предмету [3].

Нами проаналізовано модельні навчальні програми з предметів / інтегрованих курсів природничої освітньої галузі для 5-9 класів, тексти яких розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України [4]. Здійснений аналіз засвідчив, що автори модельних навчальних програм вільно трактували методичні рекомендації щодо опису очікуваних результатів. Можна виокремити три типи опису очікуваних результатів.

Перший тип – на основі обов’язкових результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти. Очікувані результати повністю або частково містять формулювання конкретних результатів навчання або орієнтирів для оцінювання без конкретизації до предметного змісту. Такими є програми «Пізнаємо природу» (автор. Бобкова О.С.), «Фізика» (авт. колектив Максимович З.Ю. та ін.), «Хімія» (авт. Григорович О.В.). Другий тип – на основі обов’язкових результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти із конкретизацією за змістом. Конкретизацію у цьому випадку автори також реалізували у різний спосіб. У програмах «Фізика» (авт. колектив Головка М.В. та ін.), «Хімія» (авт. Лашевська Г.А.) очікувані результати містять формулювання обов’язкових результатів навчання, указані назви груп результатів та здійснено конкретизацію результатів відповідно до змісту, що вивчається. У програмі «Пізнаємо природу» (авт. колектив Шаламов Р.В. та ін.) очікувані результати поділено на два складники: загальні для проведення досліджень і для конкретних досліджень. У програмах «Природничі науки» (авт. колектив Білик Ж.І. та ін.) та «Біологія» (авт. колектив Балан П.Г. та ін.) наскрізні і спільні для багатьох видів діяльності очікувані результати наведені один раз, а далі переформульовано в узагальненому вигляді. Наприклад, у такому формулюванні «Виявляє уміння і демонструє навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв’язувати проблеми (індивідуально й у співпраці) на основі природничого змісту, що підлягає вивченню» і далі конкретизовано за змістом. При чому у програмі з біології (авт. колектив Балан П.Г. та ін.) конкретизація за змістом ще диференційована на компоненти: знаннєвий, діяльнісний, ціннісний.

Третій тип програм, у яких очікувані результати описані лише за конкретним змістом, що вивчається безвідносно до формулювань обов’язкових результатів навчання, як традиційно це було представлено у навчальних програмах. Це програми «Пізнаємо природу» (авт. кол. Біда Д.Д. та ін.), (авт. Коршевнюк Т.В.), «Довкілля» (авт. Григорович О.В.), «Біологія» (авт. Соболев В.І.), авт. кол. Самойлов А.М. та ін.), «Географія» (авт. Кобернік С.Г.), (авт. кол. Запотоцький С.П. та ін.), «Фізика» (авт. кол. Кременський Б.Г. та ін.).

З огляду на те, що одним із завдань реформи нової української школи є орієнтація на результати навчання, цей аспект не достатньо реалізований ще на етапі розроблення модельних навчальних програм. Можливо причиною є те, що формулювання обов’язкових результатів навчання у стандарті освіти також носить якісний і невимірний характер. За визначенням «результати навчання – це знання, уміння, навички, способи

мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів» [2]. І якщо в процесі навчання опису знаннєвих, діяльнісних і ціннісних компонентів їх формуванню і оцінюванню завжди приділялась методична підтримка, то способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку переважно розглядались у контексті виховної роботи, як відокремленої від процесу навчання. Цілісність освітнього процесу, як процесу навчання і виховання потребує методичних рішень, які реалізуються через навчально-методичне забезпечення.

Не менш важливим і проблемним для розроблення модельних навчальних програм виявився й добір змісту освіти з природничих предметів. Проблема полягає у тому, що у державному стандарті базової середньої освіти зміст природничої освіти подано дуже орієнтовно. В принципі, як для нормативного документу, що переглядається не пізніше ніж один раз на десять років, такий варіант опису змісту допустимий. Важливим мав бути наступний етап – чіткі методичні рекомендації розробникам і авторам модельних навчальних програм щодо добору й упорядкування змісту базової природничої освіти. Аналіз модельних навчальних програм з природничих предметів для 5-9 класів засвідчує таке. По-перше, не дотримано вимог розподілу змісту навчання за циклами. Базова середня освіта має два цикли навчання, визначені на законодавчому рівні: адаптаційний – 5-6 класи, та предметний – 7-9 класи. Відповідно у 5-6 класах мали б вивчатись предмети, які цілісно охоплюють зміст і базові знання для цього циклу навчання. Натомість вивчення географії із 6 класу порушує цей принцип. Автори модельних навчальних програм із «Пізнаємо природу» закладали географічний зміст у свої програми у 6 класах, і відповідно вивчення окремого предмету географії із 6-го класу призводить до дублювання змістовних питань.

Наступний недолік програм – повна реалізація усіх складників змісту освіти, визначеного стандартом. Оскільки у самому стандарті цей зміст не поділено на циклами навчання, то це мали зробити автори модельних програм. І якщо для природознавчих курсів адаптаційного циклу у модельних програмах охоплено усі складники, то уже у програмах для предметного циклу, автори переважно зосередились на відповідних компонентах: географічному, біологічному, хімічному та фізичному. Лише у деяких програмах вказано, що зміст програми охоплює і загальні питання методології природничих наук. І оскільки в базовій школі не

передбачено окремого предмету астрономія, ці змістові питання мали б бути реалізовані у змісті програм із фізики.

І найголовніше – базова природнича освіта має бути завершеною і цілісною. Тобто усі здобувачі базової середньої освіти мають бути природничо-науково грамотними на такому рівні, щоб долучатися до виважених дискусій щодо науки, сталого (збалансованого) розвитку й технологій для того, щоб діяти поінформовано. Для цього учні повинні уміти: ; розробляти й оцінювати наукове дослідження та критично інтерпретувати наукові дані й докази; досліджувати, оцінювати та використовувати природничо-наукову інформацію для прийняття рішень і подальших дій. Рівень, на якому учні можуть виконувати ці завдання, є показником результатів їхньої природничо-наукової освіти [5].

Можливі шляхи вирішення озвучених проблем. Перегляд модельних навчальних програм з метою їх узгодження і приведення у відповідність до нормативних вимог. Надання методичних рекомендацій із розроблення навчальних програм на основі модельних з унесенням відповідних уточнень і корекцій в опис очікуваних результатів навчання. Розроблення чітких критеріїв оцінювання результатів навчання та інструментарію оцінювання. Упровадження діяльнісних методик навчання, спрямованих на досягнення результатів навчання визначених державним стандартом базової середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січ. 2020 р. № 463-IX : Законодавство України: офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Закон України «Про освіту» від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII : Законодавство України : офіц. вебпортал / Верхов. Рада України. Київ, 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Лист Міністерства освіти і науки потенційним авторам/укладачам модельних навчальних програм для базової середньої освіти №4.5/637-21 від 24.03.2021 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>
4. Модельні навчальні програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : офіц. вебпортал / Міністерство освіти і науки України. Київ, URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>
5. Рамковий документ із природничо-наукової освіти PISA-2025 : офіц. вебпортал / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, URL: https://pisa-framework.oecd.org/science-2025/ukr_ukr/